

Зміст

<i>Вступ</i>	7
1 Шлях із Африки до землеробства	16
2 Великий китайський канал, друкарський верстат, чума	30
3 Доба вітрил	38
4 Індустріальна революція та «Багатство народів» ...	48
5 Торгівля, подорожі та технологічний злет	62
6 Економічні моделі та новітнє виробництво	74
7 Перша світова війна та Велика депресія	83
8 Друга світова війна та Бреттон-Вудська угода	95
9 Славне тридцятиріччя?	103
10 Ринки, ринки скрізь	120
11 Інфляційне таргетування та нерівність	127
12 Гарячі ринки та ще гарячіша планета	145
13 Пандемія і по тому	162
14 Економіка: минуле, сьогодення та майбутнє	172
<i>Подяки</i>	183
<i>Джерела ілюстрацій</i>	184
<i>Примітки</i>	186

Вступ

У доісторичні часи єдиним джерелом штучного освітлення було вогнище. Щоб видобути кількість світла, рівносильну годині роботи сучасної побутової лампочки, наші доісторичні предки 58 годин збирали би для початку дрова¹. У Стародавньому Вавилоні найкращою технологією освітлення вважалося спалювання кунжутної олії в каганці. Вавилонський робітник у 1750 році до н. е. мав би працювати 41 годину, щоб виробити таку саму кількість світла.

Глиняний каганець із бавовняним ґнотом та олією або маслом гхі.

Потім з'явилися свічки. Спочатку їх виготовляли з жиру тварин, що займало багато часу (а ще вони смерділи). Навіть наприкінці 1700-х років пересічний робітник витрачав 5 годин

на виробництво свічок, які випромінювали кількість світла, рівносильну годині роботи звичайної побутової лампочки. З появою газових ламп у 1800-х роках, видобути годину світла вдавалося вже за кілька годин роботи.

З моменту винаходу електричної лампочки світло ще подешевшало. На початку 1900-х років видобуток години світла займав лише кілька хвилин роботи. Сьогодні менш ніж за секунду роботи ви оплатите годину освітлення від сучасної побутової лампочки. У перерахунку на штучне освітлення доходи від праці сьогодні в 300 000 разів вищі, ніж у доісторичні часи, і в 30 000 разів — ніж у 1800 році. Колись наші предки гарували, щоб освітити ніч; ми натомість, вмикаючи світло, навіть не замислюємося про його ціну.

Ці визначні зміни відбулися завдяки двом рушіям: покращенню технологій освітлення (які надалі удосконалюються) і підвищенню продуктивності праці робітників. А це значить, що за годину ми заробляємо більше, ніж наші предки.

Еволюція технологій освітлення: свічка, лампа розжарювання, люмінесцентна лампа та світлодіодна лампа.

Історія світла прояснює деякі ключові теми цієї книжки. Якщо доісторичним людям доводилося робити все, то сучасні працівники спеціалізуються на тому, що в них виходить найкраще. Ринки дають нам можливість обмінюватися продукцією. Ціни створюють стимули виробляти більше, якщо є дефіцит, і менше, якщо є надлишок. Проте ринкова система далека від досконалості. Безробіття, картелі, перевантаження транспортної інфраструктури, надмірний вилов риби і забруднення довкілля — це лише деякі з проблем, які виникають, коли ринки працюють неефективно.

Ця коротенька книжка розкаже довгу історію. Історію про капіталізм (тобто становлення ринкової системи), економічну науку та її ключових діячів, а також економічні сили, що вплинули на світову історію. Чому саме Європа колонізувала Африку, а не навпаки? Що сталося, коли країни встановили торговельні та імміграційні обмеження в 1930-х роках? Чому країни антигітлерівської коаліції виграли Другу світову війну? Чому економічна нерівність у багатьох розвинених країнах стала менш вираженою у 1950–1960-х роках? Як права власності сприяли стрімкому економічному розвитку Китаю у 1980-х роках? Як зміна клімату загрожує нашому майбутньому процвітанню? Відповіді на ці та інші питання ви знайдете в цій книжці.

Економіка — це суспільна наука, що вивчає способи, якими люди максимізують свій добробут в умовах обмеженості ресурсів. Вона розглядає як поведінку індивідів, так і співпрацю людей у домогосподарствах та корпораціях. Вона зосереджена на нашій взаємодії на ринках, де покупці та продавці разом визначають рівноважну ціну. Економіка також розглядає наслідки збоїв ринків і способи покращення державної політики в боротьбі з бідністю, зміною клімату чи картельною змовою.

Це історія поєднує мікроекономіку та макроекономіку². Мікроекономіка вивчає, як індивіди приймають рішення; макроекономіка розглядає функціонування економіки

в загальному. Занадто часто популярні книжки про економіку зосереджуються тільки на одному аспекті. Книжки «Фрікономіка. Зворотний бік усього на світі» Стівена Левітта та Стівена Дабнера й «Речі, що змінили світ. Історія економіки в 50 винаходах» Тіма Гарфорда) знайомлять читача з мікроекономікою. Книжки «Економіка спадів і криза 2008 року» Пола Кругмана, «У напрямку утопії. Історія економіки ХХ століття» Бреда ДеЛонга, «Цього разу буде інакше» Кармен Рейнхарт і Кеннета Рогоффа* допомагають зрозуміти макроекономіку. Натомість ця книжка є синтезом обох аспектів. Ми пройдемося хронологічно крізь історію, торкаючись рішень певних людей і траєкторій розвитку цілих суспільств.

Критики, що вважають економіку невтішною, пожадливою чи вузьколобою, люблять цитувати Томаса Карлайла, який назвав її «похмурою наукою». Проте вони ігнорують першопричину такої думки. Карлайл, який жив і творив у 1800-х роках, був расистом і вважав, що у Вест-Індії слід відновити рабство. «Похмурий» погляд, який атакував Карлайл, — рівність усіх людей. Як і багато економістів, я приймаю образу з гордістю.

Карлайл також зневажливо сказав: «Навчіть папугу вимовляти “попит і пропозиція” — і перед вами економіст»³. Графіки попиту і пропозиції можуть стати в пригоді, але в цій книжці ви їх не знайдете. І вам, звісно, не потрібно

* Книжка «Фрікономіка. Зворотний бік усього на світі» вийшла в українському перекладі 2017 року у видавництві «Наш Формат».

Книжка «Речі, що змінили світ. Історія економіки в 50 винаходах» вийшла в українському перекладі 2018 року у видавництві «Наш Формат».

Paul Krugman «The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008».

J. Bradford DeLong «Slouching Towards Utopia: An Economic History of the Twentieth Century».

Carmen M. Reinhart, Kenneth S. Rogoff «This Time Is Different». Тут і далі прим. пер.

вивчати економіку, щоб насолодитися наступними історіями. Навчіться мислити, як економіст, і це змінить ваше життя на краще. Секрет нашої дисципліни в тому, що найважливіші відкриття походять від кількох великих концепцій, зрозумілих для будь-кого.

Одна із цих концепцій, яку я вже згадував, — це стимули. У спортивних змаганнях, де є більший приз для першого місця і менший для другого, продуктивність зростає. Бігуни намагаються бути швидшими, гольфісти — зробити меншу кількість ударів⁴. Стимули можуть впливати навіть на час нашого народження. Запровадження в Австралії «бейбі-бонусу» для народжених після 1 липня 2004 року привело до рекордної кількості народжень цього дня⁵. Чому? Бо майбутні мами відкладали процедури стимуляція положів та операції кесаревого розтину, щоб одержати фінансову винагороду. Коли в Сполучених Штатах змінили ставки податку на спадщину, часові рамки смертей також змінилися. Це свідчить про те, що якась кількість людей померла пізніше (або раніше), щоб мінімізувати свої податкові рахунки⁶. Існує кліше, що ніщо в житті не є постійним, крім смерті та податків. У цьому випадку змінилися податкові ставки, а за ними й рівень смертності.

Проте не варто стверджувати, що економіка — лише про жадібність. Елінор Остром — перша жінка-лауреатка Нобелівської премії з економіки, знайшла багато прикладів співпраці людей для управління обмеженими ресурсами (від рибальства в Індонезії до лісів у Непалі). У нобелівській промові Остром розкритикувала тенденцію економістів створювати інституції для абсолютно егоїстичних індивідів. Натомість вона стверджувала, що «основною метою державної політики має бути сприяння розвитку інституцій, які розкривають найкраще в людях». Стимули мають значення, але я спробую передати оптимізм Остром і показати, що економісти також можуть бути ідеалістами.

Ще одна важлива риса економіки — спеціалізація. Хто з нас уміє робити гарну стрижку, замінити розбите лобове скло автомобіля, вичавити вино з винограду чи написати застосунок для смартфона? Упродовж кількох місяців більшість людей навчиться виконувати кожне з цих завдань із певною вправністю, але якщо ви не робите це заради задоволення, краще заплатити фахівцю і зосередитися на своїх найкращих здібностях. Якщо ви витратили своє життя на те, щоб стати достатньо вправним у всьому, ви, ймовірно, перетворитесь на людину-швейцарський ніж — із примхливим ножом, дратівливо крихітними ножицями й непрактичною викруткою. Професійна спеціалізація є одним із ключових чинників сучасної економіки.

Процес виготовлення речей також зазнав спеціалізації. Наприклад, деякі китайські міста стали лідерами у виробництві певного різновиду продукції. В Іу виробляють найбільше різдвяних прикрас у світі. Кожний четвертий купальник у світі вироблено в Хулудао. Даньян відомий як місто окулярів. Тайчжоу, що вже давно спеціалізується на товарах для ванних кімнат, тепер став світовим центром інновацій у сфері смартунітазів⁷.

Коли спеціалізація розширюється, торгівля стає неоціненною. У літаку «Боїнг-787 Dreamliner» встановлені акумулятори з Японії, закінцівки крил із Південної Кореї, покриття підлоги з Індії, горизонтальні стабілізатори з Італії, шасі з Франції, двері багажного відсіку зі Швеції та реверс тяги з Мексики⁸. На типовому смартфоні можна було б наклеїти етикетку «Зроблено у світі». Товари стають значно доступнішими, якщо компоненти та сировину для їх виробництва купувати в постачальників, які пропонують найнижчі ціни, а не використовувати лише місцеві матеріали.

Мабуть, найяскравіший приклад спеціалізації — експеримент дизайнера Томаса Твейтса, який вирішив власноруч зробити тостер із сировини, яку знайшов особисто⁹. Твейтс